

## หมวด 8 บทสรุป

นักศึกษาที่จะเข้าสอบวิชา LA 405 หรือสัมมนาในวิชากฎหมายอาญา เป็นผู้ที่ผ่านการเรียนกฎหมายอาญามาแล้ว อันได้แก่ อาญา 1, อาญา 2, อาญา 3 และอาญา 4

อาญา 1 และอาญา 2 เป็นการศึกษาถึงบทบังคับทั่วไปซึ่งมีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาภาค 1 อาญา 3 และอาญา 4 ศึกษาถึงเอกเทศความผิดซึ่งมีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาภาค 2 และภาค 3 ดังนั้น ผู้จะสัมมนาในวิชากฎหมายอาญาได้จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ในอาญา 1, อาญา 2, อาญา 3 และอาญา 4 หรืออีกนัยหนึ่งมีพื้นฐานความรู้ในประมวลกฎหมายอาญามาโดยตลอดแล้ว

ตัวอย่างว่าการกระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดแต่ละอย่าง แต่ละฐาน มีกฎหมายหรือองค์ประกอบอย่างใดบ้าง จำต้องรู้และอธิบายได้ มิฉะนั้นเมื่อมีปัญหาจะต้องวินิจฉัย ท่านไม่อาจวินิจฉัยได้ หรือวินิจฉัยคลาดเคลื่อน เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายมีองค์ประกอบอย่างไร หรือความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ความผิดต่อเสรีภาพคืออะไร หรือคำตามบทนิยาม เช่น “ใช้กำลังประทุษร้าย” หมายความว่าอย่างไร เหล่านี้เป็นต้น

ความผิดทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการกระทำ การกระทำนั้นหมายถึงการกระทำของบุคคลไม่ใช่อาการเคลื่อนไหวแห่งธรรมชาติ ลมฟ้าอากาศ ไม่ใช่อาการเคลื่อนไหวของสัตว์ แต่ต้องเป็นการกระทำของบุคคล แม้ว่าจะเป็นอาการเคลื่อนไหวของบุคคล แต่บุคคลผู้เคลื่อนไหวไม่รู้สำนึกจะถือว่าเป็นการกระทำของเขาไม่ได้ แฉงจับมือดำซึ่งนอนหลับอยู่พิมพ์ลายนิ้วมือลงในแผ่นกระดาษ ดำมิได้กระทำ แฉงต่างหากเป็นผู้กระทำ โดยใช้มือของแฉงเป็นปัจจัยในการกระทำ

อันการกระทำมิได้หมายความเฉพาะการเคลื่อนไหวของร่างกายเท่านั้น กฎหมายยังให้หมายความรวมถึงการงดเว้น หรือที่เรียกว่าเป็นการกระทำในทางลบด้วย มารดาฆ่าบุตร ฆ่าคือการกระทำ มารดากระทำในทางบวก เช่น ใช้มือบีบคอบุตรจนตาย ใช้ไม้ตีจนตาย ให้บุตรตีเมียพิษจนตาย หรืออาจกระทำในทางลบให้บุตรตายก็ได้ ถ้าบุตรยังเป็นเด็กอ่อนต้องพึ่งน้ำพืงนมจากมารดา มารดางดเว้นไม่ให้น้ำพืงนมจนบุตรตาย มารดาก็ได้ชื่อว่าฆ่า

บุตรเหมือนกัน แต่ต้องเข้าใจว่า การกระทำในทางลบนี้ ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ มิได้หมายความว่า การงดเว้นทุกอย่างเป็นการกระทำ การกระทำในทางลบนี้ มีบัญญัติไว้ในมาตรา 59 วรรคสุดท้าย ดังนี้ “การกระทำให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย”

การที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้น มีขอบเขต อาจเป็นการจักต้องกระทำโดยกฎหมาย โดยสัญญา โดยความสัมพันธ์ โดยเข้ารับผิดชอบ หรือโดยเป็นผู้ก่อให้เกิดอันตรายในเบื้องต้น เมื่อตนมีการจักต้องกระทำเพื่อป้องกันผล แล้วงดเว้นการอันนั้น จึงให้เกิดผล

มาตรา 59 วรรคท้ายที่กล่าวนี้ อธิบายว่าการงดเว้นอย่างไรที่ถือว่าเป็นการกระทำ เมื่อเป็นการกระทำแล้ว จะเป็นการกระทำโดยเจตนาหรือการกระทำโดยประมาทเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าไม่เป็นการกระทำ ความผิดก็เกิดขึ้นไม่ได้ ต้องมีการกระทำเป็นเบื้องต้น ส่วนจะเป็นการกระทำโดยเจตนาหรือไม่ ก็มีบทบัญญัติไว้ในมาตรา 59 วรรคสองว่า การกระทำโดยเจตนา ได้แก่ การกระทำโดยสำนึกในการที่กระทำและในขณะเดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

กระทำโดยเจตนา นี้ จะต้องเข้าใจต่อไปถึงเรื่องที่ว่าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด มาตรา 59 วรรคสามบัญญัติว่า จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้ ท่านจะต้องรู้ว่าอะไรคือข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ถ้าผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดก็เท่ากับว่าขาดเจตนา

ถ้าผู้ใดมีเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป มาตรา 60 บัญญัติไว้ดังนี้ ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแกื่อบุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น ที่ว่าเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะกระทำต่อเนื้อตัวชีวิตร่างกายเท่านั้น อาจกระทำต่อทรัพย์สิน ต่อเสรีภาพ และอื่น ๆ ด้วย

ในกรณีกระทำโดยพลาดตามมาตรา 60 นี้ เจตนาเดิมมีอย่างไร ก็นำเจตนา นั้นมาใช้กับบุคคลที่ได้รับผลร้าย ดังนั้น ถ้าเจตนาเดิมเป็นเจตนาฆ่าก็ต้องถือว่าเจตนาฆ่าแกื่อบุคคลที่ได้รับผลร้ายนั้น

ถ้าใช้ปืนยิงผู้ร้าย อันเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งไม่มีความผิดตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา 68 ถ้าพลาดไม่ถูกผู้ร้าย ไปถูกคนอื่นเข้า ก็ต้องถือว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงไม่มีความผิด

การกระทำโดยพลาดนี้ มีข้อยกเว้นมิให้นำกฎหมายที่บัญญัติให้ลงโทษหนักขึ้นเพราะฐานะของบุคคล หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับบุคคลที่ได้รับผลร้ายมาใช้บังคับเพื่อลงโทษผู้กระทำให้หนักขึ้น ขอให้สังเกตว่ามีข้อยกเว้นเพียงสองกรณีเท่านั้น

การกระทำโดยสำคัญผิด มาตรา 61 บัญญัติว่า “ผู้ใดเจตนากระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่กระทำต่อบุคคลอื่นบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิด ผู้นั้นจะยกเอาความสำคัญผิดเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้กระทำโดยเจตนาหาได้ไม่” เรื่องสำคัญผิดนี้ กฎหมายบัญญัติไว้คนละอย่างกับการกระทำโดยพลาด ซึ่งการกระทำโดยสำคัญผิดตามมาตรา 61 นี้ ควรนำมาตรา 62 วรรคท้ายมาศึกษาประกอบด้วย ที่ว่า “บุคคลจะรับโทษหนักขึ้นโดยอาศัยข้อเท็จจริงใด บุคคลนั้นจะต้องรู้ข้อเท็จจริงนั้น” นักศึกษาบางคนมักจะเอาความตอนท้ายของมาตรา 60 ซึ่งเป็นการกระทำโดยพลาดมาปรับในเรื่องสำคัญผิดตามมาตรา 61 นี้

มาตรา 61 นี้ เป็นการสำคัญผิดในตัวบุคคล แต่ยังมีความสำคัญผิดอีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามมาตรา 62 ซึ่งมีความว่า “ข้อเท็จจริงใด ถ้ามีอยู่จริงจะทำให้การกระทำไม่เป็นความผิด ไม่ต้องรับโทษ หรือได้รับโทษน้อยลง แม้ข้อเท็จจริงจะไม่มีอยู่จริง แต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีอยู่จริง ผู้กระทำย่อมไม่มีความผิด หรือได้รับยกเว้นโทษ หรือได้รับโทษน้อยลงแล้วแต่กรณี” ให้ตั้งข้อสมมุติขึ้นว่าถ้ามีข้อเท็จจริงเช่นนั้นตามที่ผู้กระทำสำคัญผิด การกระทำจะเป็นความผิด ต้องรับโทษหรือรับโทษน้อยลงหรือไม่เสียก่อน ผู้ร้ายจะฆ่านายสี นายสีจึงฆ่าผู้ร้ายไป ถ้าเข้าลักษณะเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย นายสีก็ไม่มีความผิด แต่ข้อที่ผู้ร้ายจะฆ่านายสีนั้นไม่มี แต่เป็นเพื่อนรักของนายสีมาเยี่ยม นายสี นายสีสำคัญผิดว่าเป็นผู้ร้ายจะฆ่ามา ดังนั้นการที่นายสีฆ่าเพื่อนไป ย่อมไม่มีความผิด, ในกรณีไม่ต้องรับโทษ หรือรับโทษน้อยลง ก็ปรับได้เช่นเดียวกัน

แต่ความสำคัญผิดดังกล่าว หรือความไม่รู้ข้อเท็จจริงในองค์ประกอบของความผิด ได้เกิดขึ้นด้วยความประมาทของผู้กระทำความผิด กฎหมายให้ผู้กระทำรับผิดฐานกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าการกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท

นักศึกษาจะต้องเข้าใจหลักเจตนาให้ดี เพราะมีหลักสำคัญที่บัญญัติไว้ในมาตรา 59 ว่า “บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา” โดยทั่วไปแล้วเมื่อกฎหมายได้บัญญัติว่าการกระทำเช่นนั้นเช่นนั้นเป็นความผิด ก็จำเป็นต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาด้วย ซึ่งตามคำร่าทั้งหลายเมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบของ

ความผิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือความผิดฐานใดฐานหนึ่ง จะนำเจตนาไปเป็นองค์ประกอบด้วย ถ้าการกระทำขาดเจตนา ก็ไม่เป็นความผิด การกระทำจะได้ชื่อว่ากระทำโดยเจตนา มีหลักกฎหมายดังกล่าวไว้ข้างต้น การที่จะวินิจฉัยปัญหา จำต้องอาศัยหลักกฎหมาย ไม่ใช่อาศัยหลักสามัญสำนึก แม้ผลสุดท้ายจะถูก แต่ได้เพียงผล ไม่มีเหตุที่ถูกต้อง

นอกจากหลักเจตนาแล้ว บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาด้วย ซึ่งเป็นข้อยกเว้น กล่าวคือ ได้กระทำโดยประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อกระทำโดยประมาท หรือในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าให้ต้องรับผิดชอบ แม้กระทำโดยไม่มีเจตนา

เมื่อกล่าวถึง “การกระทำโดยประมาท” ต้องเข้าใจว่าคืออะไร มาตรา 59 วรรคสี่ บัญญัติว่า “ได้แก่การกระทำที่มีความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่”

การกระทำใดที่มีมิใช่โดยเจตนา ไม่ได้หมายความว่า การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำโดยประมาทเสมอไป จะต้องเป็นการกระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ตามระดับที่กฎหมายได้กำหนดไว้ด้วย ดังนั้น จึงต้องมีความสำคัญว่า ที่จะวินิจฉัยว่าการกระทำของผู้ใดเป็นการกระทำโดยประมาท จึงต้องดูว่าเข้าข้อบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มิใช่ว่าด้วยสามัญสำนึกว่าเป็นประมาท ก็วินิจฉัยว่าเป็นประมาทไปเลย โดยมีได้อาศัยหลักกฎหมายเข้าวินิจฉัยตามลำดับ

การกระทำโดยประมาท มิใช่ว่าจะเป็นความผิดเสมอไป จะต้องมีการบัญญัติไว้ด้วยว่าให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท ตัวอย่างเช่น ความผิดต่อชีวิต มีบัญญัติในมาตรา 291 ว่า “ผู้ใดกระทำการโดยประมาท และการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษ ฆาตกรรม” หรือความผิดต่อร่างกาย มาตรา 300 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำโดยประมาท และการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ต้องระวางโทษ ฆาตกรรม” ถ้าเป็นความผิดฐานทำให้แท้งลูกตามมาตรา 301 ถึงมาตรา 303 เป็นการกระทำโดยเจตนาทั้งสิ้น ไม่มีบทบัญญัติในหมวดนี้เลยว่า การกระทำโดยประมาทก็เป็นความผิด ดังนั้น นักศึกษาจึงต้องรู้ว่าการกระทำโดยประมาทที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดมีในเรื่องใดบ้าง บางคนเข้าใจว่าเมื่อมีความรับผิดชอบทางแพ่ง ก็ต้องรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งไม่ถูกต้อง ผู้ที่จะรับผิดชอบทางอาญาหรือรับโทษทางอาญาจะต้องกระทำการที่มีกฎหมายได้บัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ บางครั้งมีปัญหาวินิจฉัยในเรื่องทำให้เสียทรัพย์ ซึ่งเป็นการกระทำโดยประมาท ก็มีนักศึกษาหลายคนตอบว่ามีความผิด

ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้แจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา เช่น มาตรา 104 บัญญัติว่า “การกระทำผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายนี้ แม้กระทำโดยไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด เว้นแต่ตามบทบัญญัติความผิดนั้น จะมีความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่น”

เท่าที่กล่าวมาข้างต้น นักศึกษาจะเห็นได้ว่านอกจากเอกเทศของความผิดที่ท่านจะต้องรู้แล้ว ท่านจะต้องมั่นในหลักเจตนา หลักประมาท และหลักไม่เจตนา

นักศึกษาได้ทราบแล้วว่า การกระทำที่เป็นความผิด ต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ และผู้กระทำจะรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่ได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อกระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

โดยปกติ เมื่อการกระทำครบถ้วนดังกล่าว ผู้กระทำก็ได้ชื่อว่ามี ความผิดและต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น แดงฆ่าดำโดยเจตนา แดงมีความผิดต้องระวางโทษตาม มาตรา 288 แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่ทั้ง ๆ ที่แดงควรมีความผิดและรับโทษดังกล่าว ถ้าแดงฆ่าดำเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตาม มาตรา 68 แดงไม่มีความผิด หรือแดงฆ่าดำด้วยความจำเป็นตาม มาตรา 67 แดงไม่ต้องรับโทษ หรือแดงฆ่าดำด้วยเหตุบันดาลโทสะตาม มาตรา 72 ศาลจะลงโทษแดงน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้

บททั่วไปที่ว่าด้วยความรับผิดในทางอาญา มีบทที่ว่าไม่มีความผิด ไม่ต้องรับโทษ หรือรับโทษน้อยลง ทั้งสามกรณี

ที่ว่าไม่มีความผิดนั้น ต้องเข้าใจว่า เมื่อไม่มีความผิดก็ไม่ต้องรับโทษไปในตัว ที่ว่าไม่ต้องรับโทษ หมายความว่า การกระทำยังเป็นความผิดอยู่ หากแต่กฎหมายยกเว้นโทษให้ ที่ว่าได้รับโทษน้อยลง หมายความว่า การกระทำเป็นความผิด และจะต้องรับโทษ เป็นแต่ว่าศาลอาจจะลดโทษให้น้อยลงก็ได้ กรณีจะเข้าในเรื่องใด กฎหมายได้บัญญัติไว้เป็นกรณีไป ดังตัวอย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้

ถ้าการกระทำเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้กระทำไม่มีความผิด ใดๆ จะได้ชื่อว่าเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย มาตรา 68 กล่าวไว้ดังนี้ “ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย” นักศึกษาจะต้องจำกฎเกณฑ์ที่ว่านี้ได้ และเข้าใจความหมายแต่ละประโยคแต่ละคำของบทกฎหมาย เช่น มีการจำต้องกระทำ กระทำเพื่ออะไร กระทำเพื่อป้องกันสิทธิ สิทธิต้องมีอยู่แล้ว ถ้าไม่มีสิทธิก็ไม่มีการป้องกัน สิทธิ

ดังกล่าวจะเป็นสิทธิของตนเอง หรือสิทธิของผู้อื่นก็ได้ ป้องกันสิทธิจากอะไร ป้องกันเพื่อให้ พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย ถ้าภัยอันตรายนั้นไม่ได้เกิด จากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย จึงจะป้องกันภัยอันตรายนั้นไม่ได้ อาจเป็นเรื่อง กระทำความผิดด้วยความจำเป็นที่จะกล่าวต่อไป และที่ว่าภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษ- ร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายนั้น ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นกฎหมายอาญา และได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ ถ้าเป็นภัยอันตรายที่ผ่านพ้นไปแล้ว หรือยังอยู่ห่างไกลก็ไม่อยู่ในลักษณะป้องกัน แม้เป็นกฎหมาย แผ่ง ก็อยู่ในความหมายนี้ เช่น ชายอื่นกระทำชู้กับภรรยา ไม่เป็นความผิดทางอาญา แต่ต้อง รับผิดทางแพ่ง ถือว่าเป็นภัยอันตรายที่เกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายด้วย ภัยอัน- ตรายดังกล่าวต้องเป็นภัยอันตรายใกล้จะถึง

การกระทำความผิดด้วยความจำเป็นที่ไม่ต้องรับโทษ ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของมาตรา 67 กล่าวคือ การกระทำความผิดด้วยความจำเป็น (1) เพราะอยู่ในที่บังคับหรือได้อำนาจซึ่ง ไม่สามารถจะขัดขืนหรือหลีกเลี่ยงได้ (2) เพราะเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภัยอันตรายที่ ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นใดได้ เมื่อภัยอันตรายนั้นตนมิได้ก่อให้เกิดขึ้น เพราะความผิดของตน ถ้าการกระทำนั้นไม่เกินสมควรแก่เหตุแล้ว ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ

การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย และการกระทำความผิดด้วยความจำเป็นตาม มาตรา 67 และมาตรา 68 มีลักษณะแตกต่างกันมาก แม้บางส่วนจะคล้ายคลึงกัน นักศึกษา บางคนไม่แม่นยำในหลักจึงเอาหลักป้องกันและหลักจำเป็นไปปะปนกัน ทำให้ไขว้เขว นักศึกษา ต้องจำตัวบทให้แม่นยำ และเข้าใจความหมาย ตลอดจนความแตกต่างในหลักสองมาตรานี้

ผู้ใดกระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน แม้คำสั่งนั้นจะมีชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้กระทำ มีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตาม มาตรา 70 บัญญัติว่า ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ เว้นแต่จะรู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งซึ่งมีชอบด้วยกฎหมาย

คนวิกลจริต หรือคนอ่อนอายุมีกฎหมายบัญญัติไว้ดังนี้ มาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใด กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิต บกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้กระทำ ความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษ สำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น เพียงใดก็ได้”

ความมึนเมาเพราะเสพยาและสิ่งเมาอย่างอื่น จะยกเป็นข้อแก้ตัวอย่างคนวิกลจริต ตามมาตรา 65 ไม่ได้ เว้นแต่ความมึนเมาจะได้เกิดขึ้นโดยผู้เสพยาไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มึนเมา

หรือได้เสียประโยชน์โดยถูกขโมยใจให้เสีย และได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถจะรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเอง ผู้กระทำความผิดจะได้รับยกเว้นโทษ สำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

คนอ่อนอายุ กฎหมายวางความรับผิดชอบไว้แตกต่างกัน ถ้าอายุน้อยก็ไม่ต้องรับโทษ ถ้าอายุมากขึ้นก็ต้องรับโทษ และอาจได้รับการลงโทษ เป็นลำดับดังนี้

เด็กอายุไม่เกินเจ็ดปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ

เด็กอายุกว่าเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินสิบสี่ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด เด็กไม่ต้องรับโทษ แต่ศาลมีอำนาจดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ตามมาตรา 74

ผู้ที่อายุกว่าสิบสี่ปีแต่ยังไม่เกินสิบเจ็ดปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ถ้าศาลเห็นว่ายังไม่สมควรลงโทษก็จัดการตามมาตรา 74 ได้ แต่ศาลเห็นว่าสมควรลงโทษก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นลงครึ่งหนึ่ง

ผู้มีอายุกว่าสิบเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินยี่สิบปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือครึ่งหนึ่งก็ได้

ในกรณีที่กระทำความผิดต่อกันในระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างญาติ มีกฎหมายวางหลักไว้ดังนี้

ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก ความผิดฐานฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก ตามที่บัญญัติไว้ตั้งแต่มาตรา 341 ถึงมาตรา 364 ซึ่งเป็นความผิดที่เกี่ยวกับทรัพย์ทั้งสิ้น เหล่านี้

ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

ถ้าเป็นการกระทำที่บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดาน หรือผู้สืบสันดานกระทำต่อบุพการี หรือพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิด อันยอมความได้ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้ และนอกจากนั้นศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

หลักสำคัญเหล่านี้ ยกเป็นตัวอย่างว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไร ต้องเข้าใจความหมาย ตลอดจนผลของการกระทำในเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นความผิด ไม่ต้องรับโทษหรือรับโทษน้อยลง

มีใช้ว่าจำหลักเกณฑ์และเข้าใจแต่เพียงหลวม ๆ การวินิจฉัยปัญหาจะคลาดเคลื่อน

การสอบวิชานี้ เป็นข้อสอบอัตนัยล้วน มี 3 ข้อ ให้ความเวลา 2 ชั่วโมง ข้อสอบอัตนัยทั้งสามข้อจะเป็นปัญหาให้วินิจฉัยทั้งหมด ไม่มีปัญหาความจำ เมื่อเป็นปัญหาวินิจฉัย ผู้เข้าสอบจะต้องอ่านปัญหาให้ละเอียด มีประเด็นที่ให้วินิจฉัยอย่างไร การวินิจฉัยมีใช้ให้คำตอบแต่ผล โดยไม่อธิบายถึงเหตุ คำตอบต้องมีทั้งเหตุทั้งผล และเหตุผลนี้ต้องเป็นเหตุผลในกฎหมาย การอ้างเหตุผลดังกล่าวนักศึกษาต้องจำกฎหมายอย่างไรไม่เลอะเลือน สามารถเข้าใจและอ้างอิงได้ถูกต้อง เคยมีคำตอบในการสอบครั้งก่อน ๆ หลายฉบับด้วยกัน คำตอบทุกข้อจะเริ่มด้วยคำมาตรา 59 ตั้งแต่วรรคแรกถึงวรรคสุดท้ายมาเขียนไว้ ทั้ง ๆ ปัญหาไม่ได้เกี่ยวข้องกับมาตรา 59 หรือเกี่ยวพันเฉพาะบางวรรคเท่านั้น การเริ่มคำตอบทุกข้อด้วยมาตรา 59 ไว้จึงมิได้แสดงภูมิปัญญาของผู้สอบ แต่แสดงผู้ตอบไม่รู้ปัญหา ไม่รู้ว่าเอาหลักกฎหมายข้อใดมาปรับ ฉะนั้น นักศึกษาคควรอ่านปัญหาให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน ให้อ่านคำถามมีอะไรบ้าง เวลาตอบต้องตอบให้หมดจด ตอบให้ตรงเป้า มีเหตุมีผลไม่ใช่ตอบแต่ผล โดยไม่อธิบายถึงเหตุ ให้ระลึกว่าเป็นการสอบแบบอัตนัย ข้อสอบสามข้อให้เวลาทำคำตอบถึงสองชั่วโมง เท่ากับข้อหนึ่ง นักศึกษามีเวลาถึง 40 นาที มีเวลามากพอที่จะไตร่ตรองใช้ความประณีตในการตอบตลอดจนตอบแล้วยังมีเวลาทบทวนตกแต่งแก้ไขอีกพอสมควร